

legfeljebb annyi, hogy a hadállás változott. Az ugor-török háború idején Budenz József a Magyar Tudományos Akadémia sáncái mögül és akadémiai segítőcsapatokkal harcolt a tudománytalan vámbériszmus ellen. Ma... az Akadémia kiadványaiba befurakodott és az Akadémia támogatásával megjelenő folyóiratokban dédelgetett neovámbériszta tudománytalanságot és módszertelenséget — kívülről kell ostromoznunk.

És, ennek a neovámbériszmusnak képviselői fába szorult ujjal forgolódhatnak úgy, ahogy akarnak, levegőben lógó kísérletezésüket ostromozni fogjuk mindaddig míg a nemezis és a teljes csőd ezen az ál-tudományon is végérvényesen be nem teljeseedik!

3. Személyeskedés. Az ezen fejezet alá foglalható válaszom rövid lesz.

Németh Gyula az ő több alkalommal megismételt durva és otromba személyeskedéseivel hiába próbál az uccára kihívni, — erre a nyelvöltögető párviadalra a kesztyűt nem veszem fel. Erről a nemtelen fegyverről, ez esetben az ő javára, lemondok!

(Folytatjuk.)

Mészáros Gyula.

(Deutscher Auszug.) — Pseudotürkische Volk- und Personennamen. III. — Gyula Németh möchte um jeden Preis den Wert jener Quellen herabsetzen und ihre Glaubwürdigkeit anzweifeln, in denen der Name der Chasaren mit *kh* geschrieben wird. Hierfür produziert er jedoch nur Invektiven; denn seine Bemerkungen widersprechen nicht nur den Tatsachen, sondern auch seinen früheren Ausführungen. Die Chasaren sollen nach ihm das velare *k* aspiriert gesprochen haben und dieses *kh* soll dann in arabischen und byzantinischen Quellen durch *kh* wiedergegeben worden sein. Diese allzu eigenartige Theorie wird unter anderem durch den Nachweis gestürzt, dass in diesen Quellen bestimmte chasarische Wörter konsequent mit *kh* andere hingegen, ebenso folgerichtig — und sogar beide neben einander — mit *k* geschrieben werden. Der Name *Chasar* ist als geographischer Name auf verschiedenen iranischen Gebieten nachzuweisen; folglich kann der Ursprung dieses Namens auch deswegen nicht im Türk. gesucht werden.

Egy turkológus magyar őstörténeti kalandozásai

A turkológia, valamint a magyar őstörténet kedvelői nem csekély meglepetéssel állapíthatták meg a Magyar Nyelv ez évi első füzetéből (XXXV. 63–71), hogy Németh Gyulának újra megjött a hangja; pedig úgy látszott, mintha folyóiratunk múlt évi 1–3. számú füzetének megjelenése után kiváió turkológusunk

teljesen elvesztette volna a hangját.. Mostani cikkéből azt mindenestre megállapíthatjuk, hogy a hang még mindig a régi, amennyiben Németh Gyula a tudományos vita főcélját még mindig az ellenfél becsméréseben látja. Azt azonban szintén könnyű megállapítani, hogy a „legkiválóbb magyar turkológus” mondani-valói ezuttal valósággal botladoznak egymásban...

Azzal kezdi cikkét, hogy engemet gúnyosan turkológusként aposztrofál, bár mindenki tudja rólam, hogy nem vagyok az. Ebből azonban természetesen egyáltalán nem következik, hogy egyes turkológusoknak a magyar őstörténettel kapcsolatba hozott névmagyarázatait — mivel nem vagyok turkológus — nem tudnám helyesen értékelni, aminthogy például Vámbéry elméleteinek kritikusi sem a turkológusok sorából kerültek ki. Ebben a vonatkozásban legyen szabad emlékeztetnem még arra a kritikára is, amelyet von Arnim Németh Gyulának a nagyszentmiklósi kincs egyik feliratára vonatkozó tanulmányáról tett közzé. Bezzeg vele kritikája miatt Németh Gyula már nem gorombáskodott, de még az irónikus fölényeskedéstől is óvakodott, sőt még csak fel sem háborodott azon, hogy egy nem-turkológus egy nagytekintélyű külföldi folyóiratban zavarni merészelt az ő köreit. Óh nem, Gyula aga egyáltalán nem hangoskodott, hanem bölezhöz illő nyugalommal eltűrte még azt is, hogy Mészáros Gyula egy kis turkológiai iskolát rendezett neki von Arnim fejtegetéseivel kapcsolatban, sőt még velem szemben sem viharzott a felháborodástól, amiért bizonyos megállapításokat tettem a Mészáros Gyulával folytatott vitájára vonatkozólag... Talán csak nem kerültek el ezek a cikkek kiváló turkológusunk figyelmét? Vagy talán csak azért tűrte volna el Németh Gyula tűzokádás nélkül annak a megállapítását, hogy az Akadémiával német nyelven is kiadatott turkophilológiai remekműve a nagyszentmiklósi kincs kérdéses feliratának értelmezése szempontjából teljesen értéktelen próbálkozás, mert von Arnim fejtegetéseivel kapcsolatban azt a becsmérő hangot, amely nála a tudományos vitát jelenti, mégsem használhatta volna? Vagy talán valami akadémiai „tudománypolitika” lappang Németh Gyula e legújabb struccpolitikája mögött? Ki tudná azt megmondani? Az mindenestre tény, hogy mielőtt nem voltunk egy német tudós társaságában, Németh Gyula lihegő sietséggel mindjárt megragadta az alkalmat, hogy hamisítatlan pesti szellemeskedésekben kiöntse szívének minden felgyülemlett és eddig (Melich János érdekében?) magábafojtott keserűségét...

Mielőtt azonban érdeme szerint megvilágítanám, hogy minő fejvesztett vagdalkozás Németh Gyulának legújabb magyar őstör-

¹ Egyes akadémikusok felfogása szerint ugyan Melich János tudná a legjobban megmagyarázni, hogy miért lapult Németh Gyula akkor a legszenvedélyesebben, amikor az egész magyar tudományos közvélemény — több okból — a kiállást várta volna el tőle...

téneti vonatkozású vitacikke, szükségesnek tartom ünnepélyesen megkérdezni tőle: elfogadja-e mindazt, amit von Arnim és Mészáros Gyula „Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós“ című tanulmányára vonatkozólag előadott? Ha igen, akkor t. i. tudományos kötelessége a tanulmányában előadott tanításokat visszavonni, mert hisz azok alkalmasak — már a megjelenés helye és módja miatt is — arra, hogy más tudománysszakok kutatóit megtévezzék... Ha pedig nem győzték volna meg von Arnim és Mészáros fejtegetései, akkor tessék a nyilvánosság előtt nem gyalázkodó kijelentésekkel, hanem tudományos érvekkel álláspontját megvédeni!...

*

Ami már most a magyar törzsnéveket illeti, ezek-kel kapcsolatban Németh Gyula egy kis meglepetéssel szolgál olvasóinak. Minekutána t. i. az ő etymológiáira vonatkozó kritikai megjegyzéseimért szokásos modorában majdnem a keresztvizet is leszedte rólam, váratlanul nem-biztosaknak nyilatkoztatja ki három magyar törzsnévre vonatkozó magyarázatait. Ezek a törzsnévek: *Tarján*, *Gyarmat* és *Jenő*. Ez azért lepett meg, mert hisz ez önkénytelen bevállása annak, hogy baj van a honfoglaláskori magyarság Németh-féle kialakulása körül is. Könyvében ugyanis etymológiáira támaszkodva valami kabalisztikus módon vonatkozásokat állapított meg bizonyos törzsek, illetve törzsnévek között. Ezekből megtanulhattuk, hogy a *Gyarmat*, *Tarján* és a *Jenő* olyan török törzseknek tekintendők, amelyek állítólag már régebben csatlakoztak a *Magyar* törzshöz. Ha azonban ezeknek törökös etymológiái nem „biztosak“, — ami nyilván csak eufemisztikus kifejezése annak, hogy semmit sem érnek —, akkor kérdeznünk kell, hogy mi marad hát a magyar törzsek közül Németh elmélete számára régibb időben csatlakozott török törzsnék... A *Jenő* és a *Gyarmat* törzsnévekre vonatkozó magyarázatairól ugyanis megjegyzéseim nyomán már maga Németh Gyula is így kénytelen nyilatkozni: „Elképzelek, különösen a két utóbbi helyett, jobb magyarázatokot, de — lássuk azokat a jobb magyarázatokot. Az igaz, hogy nem kell mindent megmagyarázni“. — A *Tarján* névre vonatkozó magyarázatait azonban némileg még mindig menthetőnek gondolja; most így ír ugyanis róla: „A *Tarján* törzsnévnél a hangtörténeti kronológia ellentmondani látszik; én azt hiszem, a magyar *h > j* változás — bizonyos kapcsolatokban — hosszabban tartó folyamat volt, mint általában gondoljuk (gondolok itt a *bojtorján* *ry*-ből fejlődött, igen régi *rj* hangkapcsolatára is), s ha az előbb említett törzsnévek török eredetét, továbbá a török *Tarxan* méltóság- és törzsnév feltűnő egyezését tekintetbe veszem, nem tartom elvethetőnek az egyeztetést“. Hogy ennek mi az értelme, arra pályadíjat lehetne kitűzni. Én ugyanis azt állapítottam meg (NNy. X. 72), hogy a feltételezett török *rx*-hangkapcsolat

latnak a X. század magyar nyelvében még változatlan alakban kellett meglennie; az pedig teljességgel kizártnak tekinthető, hogy a Németh feltételezte $\chi > h$ változás már a X. században is meglett volna a magyarban: így tehát Németh Gyula által feltételezett $rx > rh > rj$ hangfejlődés ebben a névben egyáltalán be sem következhetett volna. Ezzel szemben tény, hogy ezt a nevet már Konstantinos Porph.-nál is *Taqávov* alakban találjuk. Németh Gyulának az ellenvetése tehát — világosabb magyar nyelven — csak annyit mond: származtassuk a magyar *Tarján* törzsnevet a homonymia alapján talán mégis csak a török *Tarçan* névből, mégha ennek a származtatásnak a hangtörténet ellene is mond! Ezzel aztán szerencsésen meg is érkeztünk Vámbéryhez! Hisz a homonymián és a hangtörténet semmibevevésén alapul az a Vámbéry-féle módszer is, amelynek a segítségével sikerült a mesternek nemcsak holmi népvándorlás- és honfoglaláskori neveket, hanem az egész magyar nyelvet is eltörökösíteni. És Németh Gyula mostani cikkében nem átalja mesterét újra megtagadni! Igazán nem szép tőle, hogy még a második kakasszót sem várta be, mert hisz nemcsak módszert örökölt tőle, hanem egy egész sereg szép áltörök etymológiát is: ezeket még csak le sem tagadhatja...²

Ezek után maradna három törzsnév, amelyekre vonatkozó magyarázatait Németh Gyula már biztos etymológiáknak meri mondani: valamit talán sikerül majd még ezekből is — különösen a biztosságot illetőleg — lealkudnunk!

Az első a *Kürt* név. Németh Gyula nem győzi cikkében eleget ünnepelni önmagát, hogy ő helyesen írta le a *Κουρτυρσαύατορ* nevet. El kell ismernem, hogy ebben igaza van. De abban meg nekem van igazam, hogy ő a MHK.-ra hivatkozva írta le a fenti névalakot, ahol azonban *Κουρτυρσαύατορ* olvasható. Igaz, hogy hivatkozott a Jakubovics—Pais-féle Ómagy. olvasókönyvben közölt szövegre is, ahol tényleg az általa hozott névalak található: azonban arra még csak célzást sem tett, hogy a két szöveg nem teljesen egyezik, de azt sem okolta meg, hogy miért a Jakubovics—Pais-féle szövegben olvasható névalakot tartja megfelelőbbnek. Így tehát Németh Gyula engem, az olvasót, tulajdonkép félrevezetett, mert hisz nekem azt kellett hinnem a hivatkozás módjából, hogy a két szöveg tökéletesen egyezik egymással („MHK. 124—125; Jakubovics—Pais, Ómagy. Olv. 8—9”); most aztán, hogy tényleg sikerült engem tökéletlen közlési módjával megtévesztenie, rám

² Németh Gyula ironikus hangon azt is emlegeti, hogy Mészáros Gyula is Vámbéry Armin tanítványa volt. Persze, hogy az volt, amint ahogy másé, mint turkológus, Magyarországon nem is lehetett volna. Csakhogy Mészáros Gyula azt tanulta meg Vámbérytől, amit érdemes volt tőle megtanulni, t. i. törökül; Németh Gyula pedig elsősorban is Vámbérynek turkológiai tudományát és kifinomult filológiai és nyelvészeti módszerét vette át... Ez csupán, úgy látom, a két tanítvány között az egyetlen különbség...

akarja sütni, hogy ebben a kérdésben nem ő, hanem én vagyok a felületes. Hogy még jobban letromfoljon, hivatkozik Moravcsik egy cikkére is (NyK. L, 288), amely szerint a MHK.-ban olvasható *Κορινθιακόν* tekinthető hibás alaknak, Moravcsik érvelése szerint ugyanis a *Κορινθιακόν* névalak két görög genitivusi alak egybeírásából származott, így tehát a név *Κορινθιακόν* alakváltozata semmiesetre sem tekinthető helyesnek. Ezt azonban Németh Gyula 1930-ban még nem tudhatta, mert hisz Moravcsik cikke csak hat évvel később jelent meg; vagyis ő minden megfontolás nélkül írta le az Ómagy. Olv.-ben található névalakot, amelyet Pais és Jakubovics egy párisi Konst.-Porph.-kézirat fotokópiája nyomán tettek közzé. Hogy Németh Gyula ezt a névalakot minden megfontolás nélkül vette át, azt különben kétségtelenné teszi a MHK.-re való hibás hivatkozással is. Németh Gyulának tehát igazán nem lehet oka arra, hogy dicső szerencséjével büszkélkedjék, mert hisz az előadottakból kétségtelen, hogy a helyes névalakra ő csak ráhibázott.

Valahogy úgy járt ezzel kiváló turkológusunk, mint egy német trufa Krebs nevű mindentudó doktora a rákkal: ebédnél egy letakart tálban rákot hoztak be, a házigazda pedig, hogy próbára tegye a mindentudó doktort, megkérdezte tőle, hogy mit rejt a tál. Doktor Allwissend erre nagyot sóhajtott: „Na, Krebs!..“ A mi turkológiai mindentudó csodadoktorunk azonban nemcsak a MHK.-re való hivatkozással szölte el magát — ellentétben trufabeli kollégájával —, hanem más módon is. Ő ugyanis azt hitte, hogy már a feltételezett török testvérek egyesítettek két török törzsnevet és ezt az egyesített nevet hagyták aztán a csatlakozás után a magyarokra: „Gyakori eset a törökségben — írta —, hogy két törzs egyesül s névül a két törzs egyesített nevét veszi fel“ (v. ö. Honf. magy. kialak. 250). Ez a *Κορινθιακόν* névalakot illetően mindenesetre egy kissé másként volt. Megállapíthatom azonban, hogy én a rejtélyes *Κορινθιακόν* névalak létrejöttét kevésbé regényes módon, de mindenesetre teljesen Moravcsik felfogásának megfelelően magyaráztam: szerintem ugyanis a feljegyzésekben egymás után következő két nevet azért írta Konst. Porph. egybe, hogy a magyar törzseknek hetes számát ilyen módon megkapja.³

³ Alkalmam volt már nehezményezni, hogy Németh Gyula a vita hevében néha egy kissé el szokott kanyarodni a ténybeli igazságtól! (v. ö. NNy. X. 28). Ez mostani vitacikkében több vonatkozásban is megessett vele. Azt állítja például, hogy én ugyanazon a lapon a *Κορινθιακόν* névalak miatt háromszor is megvádoltam felületességgel. Úgy látszik kiváló turkológusunknak ezuttal is káprázott a szeme. Én t. i. másod ízben azért emlegettem a felületességet a kérdéses oldalon, mert a magyar *Kürt* névnek a feltételezett török *Kürt* névvel való egybevetése érdekében Gombocz BTL.-ének egy olyan pontjára hivatkoztam, amelynek alapján a magyar névnek a feltételezett törökből való származtatása semmiké-

Ami a *Kürt* név magyarázataát illeti, Németh Gyula először annak a megyőződésének ad kifejezést, hogy ama bizonyos jensiszei vidéki felirat *körtül*-nek is olvasható betűkapcsolata *Kürt el*-nek olvasandó. De azután mégis helyénvalónak látja kijelenteni, hogy a magyar *Kürt* név abban az esetben is megmagyarázható a törökből, ha a feliratok *Kürt* törzsnevében valaki kételkednék. [Igen ám, csak hogy Németh elképzelése szerint ez az állítólagos török *Kürt* törzs közvetítette volna el a rovásírást is a jensiszei mellékéről a székelyekhez... Hát ezzel aztán mi lesz?] Szerinte ugyanis valami „hótorlasz“ jelentésű *kürt* szó beleillik a török törzsnevek jelentéstani rendszerébe. Én ugyan ezt is kétségbe vonom, mert más a „vihar“ például és más a „hótorlasz“. Azt t. i. meg lehet érteni, hogy egy embercsoportot „vihar“-nak neveznek el, de hogy mi alapja lehetne valami „hótorlasz“ jelentésű elnevezésnek, azt még csak el sem tudom képzelni. De legyen Németh Gyula hite szerint! Bebizonyítottam azonban, hogy a magyar *Kürt* nevet és a török *kürt* szót olyan formán nem lehet kapcsolatba hozni egymással, mint ahogy azt Németh Gyula elképzelte. Ezt ha nem szívesen is, de most mégis csak kénytelen ömaga is elismerni. Hogy valami kiutat találjon és a *Kürt*-öt török származású törzsnevének megmentse, azt teszi most fel, hogy a régi magyar *Kürt* névalak *ü*-je régebbi hosszúságból származott, „amely ebben az esetben talán még a törökre megy vissza“. Csakhogy, amit névmagyarázata védelmében felhoz, azt németül úgy hívják, hogy Luft. T. i. sem az nincs bizonyítva, hogy a gyanuba vett török *kürt* szóban az *ü* valaha is hosszú lett volna, sem az, hogy a magyarban már a török-magyar érintkezés korában is meg lett volna a hosszú *ü*. És ha meglett volna, akkor sincs bizonyítva, hogy a magyarban a hosszú *ü*-ből *üü* > *i* > *ü* fejlődött volna. Ezek szerint tehát a *Kürt*-nél Németh Gyula ismét csak egy homonymia bizonyító értéke mellett kardoskodik. Olyan ez mintha valaki erőnek erejével azt bizonygatná, hogy de igenis a magyar *ház* szó a német *Haus* szóból származott, mert hisz annyira hasonlítanak egymáshoz, mint mondjuk a régi magyar *Kürt* név a mai török *kürt* szóhoz... Erthetetlen azonban, hogy miért mondja Németh az ugyanolyan módon a törökből származtatott *Tarján* névre vonatkozó magyarázataát bizonytalan helyességűnek, a *Kürt*-öt pedig laza hozzávetése alapján biztosan török származású törzsnevének? Vagy talán megijedt, hogy sok lesz már a kétes törökös

pen sem volna igazolható. Ebben az esetben azonban engem nem tudott megtéveszteni — még akaratlanul sem —, mert nem bíztam hivatkozásában és ezért megnéztem, hogy mi van az idézett helyen... (Dejszen erről most hallgat!) A harmadik esetben pedig csak emlékeztettem arra, hogy hasonló módon sikerült neki már máskor is egyes meglepő dolgokat „bizonyítania“.

magyarázat, ha ő maga ezt még a *Kürt* névre vonatkozólag is elismeri?⁴

o Multkori cikkemben kifejtettem, hogy a magyar, *Keszi* név nem származhatik olyan bolgártörök **Käsäy* névből, amelyből Németh Gyula származtatta. Erre Németh most rámtámad, hogy én többet írok, mint olvasok,⁵ s ezért nem tudom, hogy ő is Rásonyi Nagy László is közölt török *käsik* szóalakot, amelynek alapján bolgár-török **Käsäy* névalak feltehető. Vagyis Németh erősen személyeskedő formában ugyan, de elismerte kifogásom alaposágát. Ami pedig azt a bizonyos *käsik*-et illeti, azt meg fogom vizsgálni, ha majd Németh Gyula elszánja magát arra, hogy a tudományos szokásoknak megfelelően tudomásomra hozza, hogy hol közölt ő és Rásonyi Nagy László török *käsik* szóalakokat. Addig pedig, míg ez meg nem történik, ítéletemet csak arra alapítom, amit erre a névre vonatkozólag maga Németh Gyula írt meg 1930-ban megjelent könyvében (cikkem megjelenésekor 1938-at írtak!).

Ami a *Kér*-t illeti, én is elismertem, hogy alakilag a Németh feltételezte török ősalakból való származtatás nem kifogásolható. Mészáros Gyula azonban rámutatott arra, hogy Németh a török *kär* szó valódi jelentését elhaligatva (Mészáros állította ezt!) annak egy olyan fiktív jelentést tulajdonított, amely már megfelelőnek látszott neki egy török eredetűnek vélt magyar törzsnév számára. De meg arra is rámutatott Mészáros Gyula, hogy a krimi tatár, kánok *Geraj* melléknevét semmiképp sem lehet

⁴ Amint már korábbi cikkemben is kifejtettem, a *Kürt* névre vonatkozó legrégibb alakokban diphthongus teendő fel, amely azonban csak *u*-val van jelölve. Németh Gyula szerint ezt az állítást a tények nem támogatják. Erre nézve legyen szabad felhívnom figyelmét arra, amit a „Westungarn im Mittelalter“ c. tanulmányomban a *Pulya* névre vonatkozólag előadtam; ennél a névnél ugyanis az egykori diphthongus meglétére nemcsak abból lehet következtetni, hogy nem következett be *u > o* hangváltozás, hanem az egykori diphthongus meglétét a német névalakok is tanúsítják: mindezek ellenére a név két *u*-val való írására a rávonatkozó sok okleveles adat között nincs példa.

⁵ Németh Gyula nagyon szeret olvasmányjaival kérkedni és lapalji jegyzetekben a hivatkozások tömegével büszkélkedni. Másod-, harmadéves egyetemi hallgatóinak, akiket szintén nagyon szívesen emleget, az ilyesmi bizonyosan éktelenül imponál, de azt, aki egy kissé jártas már a philológiai bizonyítás technikájában, hivatkozások tömegével semmiesetre sem lehet elszédíteni, különösen ha már rájött az ember Németh Gyulának arra a trükkjére, hogy a hivatkozott helyeken nem mindig az található, amit ő állít... Ezzel szemben vannak dolgok, amelyeket Németh Gyula — úgy látszik — még pénzért sem volna hajlandó elolvasni; így egyebek között az *Irnik* névvel kapcsolatban az állítólagos török *-näk* képzőre nézve eddig már háromszor kértem tőle nyomtatásban felvilágosítást. És bizony Németh Gyula mindig úgy tett mint Bodóné, amikor a bor árát kérték tőle... A legjobb pedig az, hogy ezek után még neheztel is rám, amiért turkológiai vonatkozású kérdésekben nem hozzá, hanem Mészáros Gyulához szoktam fordulni felvilágosításért!

Németh Gyula fiktív török törzsnevével kapcsolatba hozni. Ezeket a tárgyi ellenvetéseket Németh Gyula most egy kézlegyintéssel szeretné elhárítani, arra hivatkozva, hogy Rásonyi Nagy László közzétett egy török *Kür-lär* nemzetségnevet, amely állítólag igazolná az ő névmagyarozatát. Arról azonban ennél a névnél sem emlékezik meg, hogy Rásonyi Nagy László hol írta le azt a bizonyos *Kür-lär* nemzetségnevet. Így tehát ezt sincs módomban megvizsgálni. Pedig igazán szeretnék bámulni turkológiai csodadoktorunk ez újabb hallatlan szerencsésén, mert amit ő könyvében a *Keszi* és *Kér* nevekre vonatkozólag előadott, az teljesen elégtelen volt annak a feltevésére, hogy ezek a törzsnevek a töröktől kerültek volna a magyarba. Elméletileg annak a lehetősége természetesen megvan, hogy a magyar törzsnevek között egy-két török eredetű is akad. Az eredetileg hét törzsből álló magyar törzsszövetséghez ugyanis már a kabarok előtt — tehát még a Kubán mellékén — is csatlakozott valami idegen törzs, mert hisz Konstantinos Proph. nyolc magyar törzsnevet említ a kabarokon kívül. Mivel pedig a *Kürt*, *Gyarmat*, *Jenő* és *Tarján* (valamint a *Nyék*) törzsnevek semmiesetre sem török származásúak, kétségtelen, hogy a török eredet szempontjából még leginkább a *Kér* és *Keszi* nevek vehetők gyanuba, aminek a pontos bizonyításával azonban Németh Gyula eddig adósunk maradt.

Ha a magyar törzsnevek javarésze nem tekinthető török eredetűnek, akkor még csak halvány elméleti lehetőség sincs arra, hogy a *magyar* név olyan felemás magyar-török név volna, ahogy azt Németh Gyula elképzelte. De vajjon egyáltalán van-e elméleti lehetőség a Németh elgondolása szerinti makaróni név (**magy-eri*, „magy-embere“) létezésének a feltevéséhez? Én még ezt is tagadni vagyok kénytelen, mert hisz eddig sem Németh, sem más a világ semmiféle tájáról és nyelvből ki nem mutatott valamilyen az ő feltevésének megfelelő felemás népnevet. Pedig a Német-féle magyarozatról még azt is fel kellene tennünk, hogy ez a makaróni név saját név lett volna... Arról is meg vagyok azonban győződve, hogy a *magyar* név Németh-féle magyarozatát valószínűleg elméleti megfontolások nélkül is mindenki abszurdnak vagy komikusnak érezte volna, ha a törökösködők kitartó propagandával nem szuggerálták volna a közönségnek, hogy a magyarság török származásúnak tekintendő.

Mindenkinek, aki Németh Gyula legújabb handabandázását végigolvasta, feltűnhetett, hogy kiváló turkológusunk csak általánosságban emlékezik meg benné a *magyar* népnévre vonatkozó magyarozatomról. Bizonyára attól való féltében járt el így, nehogy talán az olvasók közül valaki az ő csepülése ellenére is nekem adjon igazat... Németh Gyulának a „kritikája“ t. i. csak az őtőle már megszokott csepülés: „kétségbeejtő megállapítás“, amelynek „semmi alapja nincs“. Felháborító azonban, hogy a Honf-

Kial-ból „az önismeret teljes hiányával“ kiírtam egy pár olyan népnevet, amely „tételét igazolja“. Ennek ellenére azonban én, aki „az alaposág bálványaként“ akarok „szerepelni“, fordíthattam volna „némi fáradságot“ arra, hogy Ligeti Lajos idevonatkozó értekezését és az ő könyvét megnézzem, mert „akkor azonnal látta volna, hogy ötlete képtelenség“. De hát én mint „a főlénynek a mestere“ sokszor nem ismerem a „legfontosabb adatokat sem“. Tehát én erre a „szilárd alapra“ (melyikre?) „nagyobb-szabású kártyavárat“ építettem (mifélet?), amellyel azonban „már nem érdemes foglalkozni“. No ennek megadta! De azért mégis jónak látta, hogy a *magyar* névre vonatkozó magyarázatomra cikkének egy más helyén még visszatérjen. Ez alkalommal azonban először is egy kételyének ad kifejezést: „Nem tudom helyénvaló volt-e itt komolyan beszélni?“ Étekintetben én sem igen tudtam volna neki tanáccsal szolgálni, de mindenesetre a leghelyesebb lett volna, ha ezekkel a kételyeivel folyóirata szerkesztőjéhez fordult volna, bár az kétségtelen, hogy a komolynak az értelmezése csak relatív lehet... Ő t. i. azzal, hogyha énram visszatér „újra tréfás hangulatba“ esik. [Jó, jó! Csak aztán majd esuklás ne legyen a vége ennek az erőltetett jókedvnek!]. Ezen vidám bevezetés után a következőkben foglalja össze szakvéleményét: „Teljes tárgyilagossággal mondom Moór Elemérnek, hogy az ő örökre fennmaradó magyarázata egyike a magyar őstörténeti irodalom legrosszabb ötleteinek. Ezen a téren pedig nagyon sok rossz ötlet látott nyomdafestéket“. Hát mit kezdjek már most ezekkel a jeles „kritikai“ megjegyzésekkel? Igazán nem okozna számomra nagyobb nehézséget ezt a neovámbérista pöffeszkedést és ezeket a neoviceket egy kissé kicsúfolni, de hát ez annyira kézenfekvő volna, hogy lemondok róla. Inkább megpróbálom Németh Gyula szóarádatából valahogyan kibámozni azt, ami a neoviceken kívül némi tárgyi szempontú kifogást is tartalmaz. Az egyetlen, amit ebben a vonatkozásban cikkében találtam, a következő: „...Moór Elemér azt állítja, hogy az olyan törökös népnévben, melynek első része számnév, a második rész „törzs“-et jelent. Ennek az állításnak semmi alapja nincs. Moór Elemér egyszerűen kiírt a HonfKial-ból egy pár népnevet, amely tételét igazolja, de nem vette figyelembe azokat a számnévvel összekötött török népneveket, melyekben a második résznek sohasem volt „törzs“-féle jelentése“. — Erre a kifogásra a következőt jegyezhetem meg: Németh Gyula tévedésben van, ha azt hiszi, hogy a számnévvel összetett „népnevek“ (helyesebben törzsszövetség elnevezések) törököseknek tekintendők; hasonló szerkezetű „népnevek“ akadnak például a malájoknál is, amint erről a Magyar-ben már megemlékeztem. Sőt Németh Gyula okoskodása alapján török származásúaknak mondhatnók az indeket is, mert hisz nekik a Rig-veda tanúsága

szerint már körülbelül 2000 évvel Kr. sz. előtt volt egy „öt-törzs“ jelentésű „törökös“ népnévük...

Hogy vannak olyan török törzsszövetség-elnevezések is, amelyek látszólag más jellegűek, azt én is bölcsen tudtam. De mi szükség lett volna ezekkel foglalkoznom, amikor számomra csak az olyan neveknek volt jelentőségük, amelyek Németh kifejezése szerint tételemet igazolják. A látszólag más jellegű nevekkel való foglalkozást pedig annál is inkább elengedhettem magamnak és cik kem olvasóinak, mert, hisz én csupán kétségtelen analógiákat kerestem. A más jellegű török nevek értelmezése tekintetében azonban először ist azt kell kérdezni Németh Gyulától mint turkológustól, hogy vajjon például a *Tört-Kara* „Négy-Fekete“ népnév mellől nem maradhatott-e el a törökben valami törzset jelentő szó? Vagy ilyes ráértésre egyáltalán nincs példa a török nyelvek körében, amikor ez a jelenség a világ bármely nyelvében számtalanszor előfordul? Ezzel kapcsolatban kénytelen vagyok figyelmébe ajánlani Ligetinek a *kirgiz* népnévről szóló cikkét (a KCsA.-ban jelent meg), amelynek elolvasására — úgy látszik — eddig nem volt érkezése... És végül meg kell azt is kérdezni, képtelenségnek tartja-e, hogy valamelyik homályos jelentésű népnévben (például az *ujgur* névben) valami „törzs“ jelentésű szó lappang? Én — amint említettem — az ilyen kérdésekkel csupán a világosság és rövideg kedvéért nem akartam fejtegetéseimet komplikálni. Mivel azonban azt Németh Gyula is elismerni kénytelen, hogy bizony vannak a török „népnevek“ között nem is csekély számban olyan jellegű nevek, aminőnek én a *hét-magyar* nevet értelmeztem, a kritikus számára az én magyarázatommal kapcsolatban csak egy kérdés megvizsgálása marad hátra; azé t. i., hogy vajjon tulajdonítható-e a *magyar* szónak az én magyarázatomnak megfelelően az a jelentés, hogy „törzs“. Ezzel a kérdéssel Németh Gyula már nem foglalkozott, bizonyára azért nem, mert elfogadható ellenvetést nem tudott volna tenni. Ha tehát ilyen rosszindulatú, elfogult és érdekelt kritikus mint Németh Gyula az egész névmagyarázat legfontosabb részlete ellen kifogást nem tudott felhozni, akkor ez számomra nagy megnyugtatóssal szolgál abban a tekintetben, hogy helyes úton indultam el a *magyar* népnév eredetének tisztázása érdekében.

*

Nem tudom, mi okból, Németh Gyula védekezni próbál az ellen a vád ellen, hogy ő a magyarságot erőnek erejével el akarja törökösíteni, mivel a törökséget romantikus szemlélettel a finnugoroknál magasabbrendű fajnak tekinti. Védekezésével t. i. teljes mértékben igazolja a vád alapos voltát; ezt írja ugyanis: „Hogy a törökök ‚magasabbrendű‘ faj volnának, arról én sohasem beszéltem; de tessék összehasonlítani a törökök történeti szereplé-

sét az V—X. századokban a finnugorokéval, — aki nem látja a különbséget, az vak, vagy behunyja a szemét“.⁶ Ezen vád ellen Németh Gyula egyébként már csak azért sem védekezhetnék, mert hisz a budapesti tudományegyetem bölcsészeti fakultása múzeumkörúti C épületének első emeletén ott olvasható egy cégtábla a következő szöveggel: TÖRÖK FILOLOGIAI ÉS MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI INTEZET. Ez a tudománytalan felírás semmiesetre sem dicsősége a Pázmány Péter tudományegyetemnek, de érte mindenesetre első sorban is Németh Gyula felelős. Tudományos szempontból t. i. még a török őstörténetnek a török filológiával való egybekapcsolása sem volna helyeselhető, mert hisz a török őstörténetnek a török filológián kívül még egy sereg segédtudománya, illetve résztudománya van, amelyekhez a török filológia budapesti professzora még csak nem is hajaz; ilyenek például az archaeológia, anthropológia, néprajz, belsőázsiai népek és kulturák története stb... Ami már most a magyar őstörténetet illeti, ebben a török filológia csupán mint egy segédtudomány segédtudománya szerepelhet, vagyis a török filológia némi jóakarattal a keleteurópai néptörténet segédtudományának volna mondható; a keleteurópai néptörténet pedig kétségtelenül a magyar őstörténet egyik segédtudománya. Amely alapon a budapesti egyetemen a magyar őstörténet művelését egybekapcsolták a török filológiával, olyan alapon akár a zoológiával is összeköthették volna, mert hisz például az állatföldrajz, valamint az állattenyésztés története kétségtelenül segédtudománya a magyar őstörténetnek...

Sőt meg kell azt is állapítanunk, hogy az őstörténet tulajdonképp nem is szerepelhet speciális egyetemi studiumként, mert hisz sem sajátlagos anyaga, sem sajátlagos módszere nincs, ellenben művelőjének szükségszerűleg több segédtudományban, illetve rész tudományban kifogástalanul járatosnak kell lennie; ez a követelmény pedig egyetemi hallgatókkal szemben semmiképp sem támasztható. És például Németh Gyula egyedülálló őstörténeti „Intézetében“ vajjon mire taníthatná meg e tudományágnak nagyreményű adeptusait? Nyilván csak arra, hogy mi módon lehet nem-török neveket töröknek kietymologizálni. Ezen a téren azonban az összes hazai turkománok szükségletét teljesen kielégítette

⁶ A magyar törzsszövetség egyáltalán nem azért váit bizonyos tekintetben bizonyos török törzsszövetségekhez hasonlónak, mert a magyarság török eredetű lett volna, hanem csupán azért, mert hasonló természeti és gazdasági viszonyok befolyása alá került, aminők a nomád török törzsek életviszonyait is meghatározták. Lelki alkat szempontjából azonban mindig óriási különbség volt törökök és magyarok között. Először is a magyarok mindig vezetőelemként szerepeltek, a török törzsszövetségekben pedig többnyire irániakból és mongolokból került ki a vezető elem. A török törzsszövetségek történetét röviden ebben foglalhatjuk össze: pusztítottak és pusztultak. A magyarságban pedig megvolt súlyos viszonyok között is a helybenmaradás képessége. Ez bizony nem török, hanem ugor örökségünk...

— Vámbéry Ármin mester, annyira, hogy tulajdonkép Németh Gyula sem tudott ezen a téren sokkal egyebet alkotni, mint mesterének már-már elfeledett névmagyarazatait felfrissíteni. Mert hisz azokat a (Vámbéryénál lényegesen gyengébb) névmagyarazatokat, amelyeket sajátmaga még hozzáetymologizált Vámbéry Ármin alkotásaihoz, most — amint láttuk — talán már maga is visszavonná, ha a fatális cégtábla nem kényszerítené arra, hogy körömszakadtáig védje leghitványabb etymológiáit is...

Meg kell azonban azt is állapítanunk, hogy a magyar törzsneveknek törökös magyarázata azon az előlegezett feltevésen alapul, hogy a magyar őshaza Ázsiában volt. Erre vonatkozólag azonban Németh Gyula a hiten kívül eddig még egyetlen bizonyítékot sem tudott felhozni. Ellenben azt már több ízben is kijelentette, hogy méltóságán alulinak tekinti azokkal a kritikai megjegyzésekkel foglalkozni, amelyekben világosan kimutattam az ő őshaza-elméletének tarthatatlanságát. De azokról a megcáfolhatatlan érvekről sem akart eddig tudomást venni, amelyeket arra nézve hoztam fel, hogy a magyar őshaza Európában volt. Fel-szólítottam tehát még egyszer Németh Gyulát: ne színészkedjék már tovább, hanem bizonyítsa be, hogy a magyar őshaza Ázsiában volt, nem pedig Európában, amiként ezt a tények tanúsítják. Ha pedig ezt bizonyítani, illetve az európai őshaza mellett felhozott érveket megcáfolni nem tudja, akkor sietve akassza le a másokat is megbotránkoztató cégtábláját (az én figyelmemet is mások hívták fel erre), mert az ebben az esetben már több mint tudománytalan.

Ebben a vonatkozásban már hivatkozhatom is egyik kissé zavarosfejű hívének egy megjegyzésére, aki t. i. velem kapcsolatban egy önképzőköri közlönyben a következő badarságot írta le: „...époly kételkedve fogadunk minden oly kísérletet, amellyel a magyarság európai eredetét akarják kimutatni. Lehet, hogy ily kísérletekért jutalom és elismerés jár, de a hamis vágányokra került történetkutatás önmagában hordja büntetését. — ha megszűntek a „tudománypolitikai“ előfeltételei, a lomtárba kerül“: Szóval engem sötét hatalmak béreltek volna fel arra, hogy a magyarság állítólagos dicső ázsiai multját megtagadjam... Nem rossz!

Lehet, hogy Németh Gyula ennek a badarságnak a szerzőjét épügy meg fogja tagadni, mint mesterét Vámbéryt, ennek ellenére mégis minden értelmes ember öbenne, a jeles cégtábla tervezőjében, fogja a felelős szerkesztőt látni... Azt azonban Németh Gyula hívének és tanítványának megnyilatkozásából szintén megállapíthatjuk, hogy a török filológiával garnírozott kiváló-magyar őstörténeti intézet nemcsak létezik, hanem hat is. Gratulálunk a szép eredményhez, Professor Úr!

Ugyanebben a cikkében emlékezik meg Németh Gyula arról a kritikáról is, amelyben Mészáros Gyula Vámbéry Árninak a *chazar* népvévre vonatkozó magyarázatát részesítette. Németh Gyula replikájában mindenesetre megható az a lobogó hevesség és buzgalom, amellyel a hű tanítvány mesterének egyik elmeszüleményét védelmébe veszi. A tanítványi hálának ez a megnyilatkozása bizonyára mindenkinek megnyerné tetszését, ha az apológia módja egy kissé más volna Németh Gyulánál. Ő t. i. ismét mestere kritikusanak becsméréssel próbálja mesterének vitatott névmagyarázatát védelmezni, s ebben a tekintetben már a legkétségbeesettebb fogásoktól sem riad vissza. Például egészen komolyan azt hiszi, hogy Mészáros Gyula elveszti hitelét, ha ő ilyen ostobaságot ír le: „A szerencsétlen Mas'üdi-t elkereszteli Ibn Mas'üdi-nak. Ez olyanforma, mintha a magyar irodalom egy „szakértője“ Kemény Zsigmond helyett Keményfi Zsigmondot írta. Nem nagy dolog, de az illetőről mégsem hinnénk el, hogy rendes ismeretei vannak a magyar irodalomról“. No nézd csak, milyen szigorú filológus Németh Gyula az arab nevek tekintetében, bár majd mindjárt látni fogjuk, hogy ezt az akribiát a török szavak leírásánál saját magától, amikor mestere egyik elméletének igazolásáról volt szó, mégcsak megközelítő mértékben sem követelte meg! Ezzel aztán újra rásüti Mészáros Gyulára az alapismeretek hiányának vádját: bámulatos, hogy Németh Gyula számtalan turkológiai felsülése után, amelyeket többnyire Mészáros bizonyított rá, még mindig ilyen gyerekes nyelvtölgötésekkel áll elő, amikor tudománykájával bajba került! [Pedig ezuttal tényleg nagy bajban van, amint majd mindjárt látni fogjuk!] De most ezzel nem elégszik meg, hanem azt próbálja szuggerálni olvasóinak, hogy tekintsék ostoba és tudatlan embereknek magukat, ha netán Mészáros Gyulának igazat volnának hajlandók adni a *chazar* kérdésben. Mészáros Gyula ugyan egyáltalán nem szorult rá Németh Gyulával szemben az én védelmemre, amint erről az olvasó Mészáros Gyulának jelen számunkban közölt cikkéből is meggyőződhetik. Ebből a cikkből ugyanis napnál világosabban kitűnik, hogy Németh Gyula tudatosan akarta félrevezetni a Magyar Nyelv olvasóit (ha valaki az Akadémia rendes tagja, akkor annak a részéről az ilyen elmés fogást tudományos vita esetén erkölcsi szempontból természetesen már senkisé is kifogásolhatja). Én a *chazar*-kérdéshez csupán azért szólok hozzá, mivel Németh Gyula helyesnek látta e vitába az én személyemet is belevonni. Mészáros Gyulának forrásadatairól ugyanis egyebek között így emlékezett meg: „A komoly képpel felsorolt cifra címek, nevek kiválóan alkalmasak arra, hogy Moór Elemérre és másokra, akik a dologhoz nem értenek, káprázatos hatást tegyenek, de közelebbi vizsgálatnál kiderül, hogy itt csak üres csillogásról van szó, s a cifraság alatt megdöbbentő szegény-

ség huzódik meg". Mielőtt Németh Gyulával megdöbbenénk, lásuk talán először a káprázatos hatást! Ez talán abban jelentkezik, hogy a Mészáros Gyula által összeállított adatok szerint egyedül az orosz őskronikában van a chazarok neve szókezdő *k*-val említve,⁷ egyébként az összes — nem csekély számú — arab, gruz, szir, örmény, byzanci, sőt még török kútfők is feltűnő egyértelműséggel *χ*-vel írják azt a népvét, amelynek Vámbéry-féle etymológiája érdekében *k*-s szókezdet lenne megfelelőbb Németh Gyula számára. Érti azt persze Németh Gyula is, hogy néhány *k*-s kezdetű adat egyáltalán nem ártana — ha volna ilyen. Ezért hát a mi Anonymusunkat megteszi fő-fő forrásának. Büszkén jelenti ki: „Hát bizony mi neovámbéristák ezt Anonymus óta így írjuk (t. i. a *chazar* nevet *k*-val), s ezen már aligha is fogunk változtatni“. Aki nem járatos az Anonymus rejtelseiben, ezeket olvasva talán el fog egy pillanatra gondolkozni azon, hogy milyen kapcsolatban is emlékezik meg az öreg fabulátor a chazarokról. Persze, hogy nincs ezekről egy árva szó sem nála, hanem ő csupán az állítólagos Ménmarót bihari fejedelem népéről regél egy és mást, akiket miért-miért-nem *cozar* néven emleget. Hogy P. mester bihari fabulájának a chazarokat illetőleg a forrásértéke a semmivel tökéletesen egyenlő, azt senki előtt sem kell — azt hiszem — tovább bizonygatni, aki t. i. philológiai képzettségét Németh Gyulához hasonlóan nem Vámbéry Ármin mester lábainál szerezte meg... Ellenben Németh Gyulának a chazar-kérdés anonymusi vonatkozásaiban hajlandó vagyok a következő ellenpróbát felajánlani: Menjen ki majd egy szép nap a Városligetbe — Melich Jánost és a tiszteletreméltó Al Kaşgari hodzsát tanuként talán magával is viheti — és ott az öreg fabulátor szobra és színe előtt mondja el hangos szóval, hogy a chazar-kérdésben az ő *cozar*-jait tekinti a legfontosabb bizonyítékának. Ha erre a kijelentésre az öreg Anonymusnak a szobra hangos kacagásban nem tör ki, akkor talán én is már majd fölcsapok neovámbéristának!...

A mi híres-neves Gyula agánk bocskorát azonban Mészáros Gyula adatai még egy más helyen is szorítják. Bizonyos forrásokban t. i. a *chazar* népnév már második-harmadik századi eseményekkel kapcsolatban is előfordul, sőt még egy második századi forrásban is szerepel, amely tény mindenesetre nem igen áll összhangban a Vámbéry-féle elképzelésekkel.

Abból azonban, hogy a *chazar* népnév már a II. században is előfordul, amikor annak viselői semmiesetre sem voltak még törökök, természetesen még egyáltalán nem következik, hogy a *chazar* néven emlegetett nomád törzsszövetség tagjai között a IX. és X. században ne lehettek volna törökök is. A népek változnak,

⁷ De itt is valószínűleg népetymológiával állunk szemben a *kozarb* szó annyit jelent t. i. az oroszban, mint „kecskepásztor“.

a nevek pedig maradnak. Erről az igen egyszerű és számtalanszor helyesnek bizonyult néptörténeti alapigazságról nem tudott még Vámbéry, de szelleme letéteményesének, Németh Gyulának, sem volt még módjában eddig ezt megtanulnia. Ebben a vonatkozásban rajta már segíteni persze nem lehet; ha ugyanis ezt az igazságot elismerné, akkor a világhírű HonfKial.-t a legalkalmasabban már ez okból is mindenesetre fütési célokra lehetne csak felhasználni...

Ha Németh Gyula azt hiszi, hogy a *chazar* törzsszövetségnek türk(?) tagjai sajátmaguk is *chazaroknak* nevezték magukat, akkor ezt bizonyítani is kellett volna. Erre annál inkább is szükség volna, mert hisz a Vámbéry-féle etymológia értelmében ennek a népnévnek a jelentése állítólag az, hogy „kóborló“. Az pedig már eleve is teljesen valószínűtlen, hogy egy nép önmagát „kóborló“ néven tisztelje.⁸ Az igazi állattenyésztő nomádok különben is csak a Németh Gyula-féle néptudományi szakértők hírlelése szerint szoktak kóborolni, mi azonban — például Cs. Sebestyén Károly itt megjelent tanulmányából is — tudjuk, hogy sohasem is voltak a nomádok afféle kóboregények, ahogy őket egyes pesti kávéházak asztalai mellett elképzelik (v. ö. NNy. X. 41—61)... Már ezért is valószínűtlen a *chazar* népnévnek Vámbéry-féle etymológiája. De ha ettől a jelentési szemponttól eltekintén is, akkor is akad még csóstitül nehézség a Vámbéry-féle etymológia körül,⁹ bármennyire is próbálja ezekről nagyhangú kijelentésekkel és teljesen indokolatlan fölényeskedéssel a figyelmet elterelni a hűség tanítvány...

Mivel a mester a *chazar* nevet egy *k*-val kezdődő állítólagos török igével hozta kapcsolatba, Németh számára eredetileg semmi nehézséget nem jelentett az a körülmény, hogy a forrásokban a *chazar* név nem szókezdő *k*-val, hanem *ch*-val szerepel: végre is kicsire nem nézünk!... Mészáros leszólt, de mégis csak átkozottul kellemetlen forrásadatainak figyelembevételével azonban ezt a körülményt már magyarázgatni kénytelen. Ilyenformán teszi: „Ha figyelembe vesszük ezt a szókezdő *χ*-t, — okoskodik tovább szerzőnk (ez Mészárosra vonatkozik), — akkor belátjuk, hogy a török *kaz*-igéből nem magyarázhatjuk e népvét, mert ebben az igében szókezdő *k*- van. Ez az okoskodás igen primitív (nyilatkoztatja ki Ármin bácsi földi képviselője), mert itt semmi rendkívüli probléma nincs. A kazárban a szókezdő veláris *k* áspirált volt...“ Milyen szerencse a legkiválóbb magyar turkológusra nézve, hogy más nyelvekhez egyáltalán nem ért! Ebben az esetben ugyanis már

⁸ Erre a körülményre elsőnek K. Schünemann mutatott rá „Hunnen und Ungarn“ című cikkében (UJb. V. 295).

⁹ Legyen szabad ebben a tekintetben Mészáros Gyulának mostani számunkban megjelent cikkére is hivatkoznom, amelyet t. i. jelen cikkem megírásakor még nem ismertem.

rögtön nem látta volna ennyire egyszerűnek ezt a problémát, és talán ezen el is veszítette volna egész biztonságát a Vámbérytól örökölt és az ő módszere szerint alkotott névmagyarázatok helyesége tekintetében... Nem lehet ugyanis belátni, hogy miért helyettesítették volna az aspirált *k*-t olyan nyelvekben, amelyekben a *k*-t (Németh feltevése szerint) aspiráció nélkül ejtették, következésképpen χ -vel és miért nem *k*-val, amely hang mégis csak közelebb esik az aspirált *kh*-hoz. Aspirált *kh*- van szókezdetben a németben is, de próbáljon Németh Gyula csak egyetlen egy példát is találni arra, hogy a szlávok ezt a hangot χ -val helyettesítették volna!... Megnyugtathatom, hogy esetleg sokat hiába ne keresgéljen, hogy erre az olyan kedélyes könnyedséggel elképzelt jelenségre példát nem fog találni, még ha Melich Janoshoz fordul is ebben az ügyben segítségért!

A Vámbéry-féle etymológia tehát ezen az egy körülményen is hű tanítványának minden fölényes kedélyeskedése ellenére — elbukott. Pedig vannak az etymológia körül még sokkal súlyosabb bajok is. A legfőbb baj t. i. az, hogy az a *kaz*- ige, amellyel Vámbéry a *chazar* nevet kapcsolatba próbálta hozni, nincs meg sehol, sőt azt is megállapíthatjuk, hogy sohasem is volt ilyen ige. Az történt egyszerűen csak, hogy Ármin bácsi jegyezgetés közben egy ízben valahogyan elfelejtett két pontot tenni az *a*-ra, amikor a „kborol” jelentésű csagatáj *káz*- igét leírta (ilyen csagatáj ige t. i. van). Ezzel azután megszületett a török *kaz*- ige, amelynek segítségével a mester szerencsésen megmagyarázta mind a *kazak*, mind a *chazar* népvét. Természetesen mind a kettőt, hisz annyira hasonlítanak egymáshoz, és amint láttuk valami laza homonymia a névmagyarázatok terén Németh Gyula számára is döntő jelentőségű körülmény! Mellékesen megjegyezve Ármin bácsi még attól sem szokott visszariadni, hogy egy-egy török szót a gyengébbek kedvéért alkalomadtán egy kissé hozzá ne idomítson a magyarázandó szóhoz vagy névhez. Vámbéry Ármin török nyelvzsenujének ilyes alkotásait szokta Budenz Vámbéry-féle török neologizmusokként emlegetni.

Történt azután, hogy Ármin bácsi hűségese tanítványának, Németh Gyulának, valami kis ösztöndíjat szerzett, amin az még egyetem hallgató korában egy nyáron kirándult vikendre a kaukázusi kumükök közé. Útközben a még ifjú Németh Gyula valahogyan belebotlott egy orosz tudós kumük szójegyzékébe. Ezt nagyon okosan kiírta, sőt a kumükök közé megérkezve hevenyében még hozzá is írt néhány tucat szót.¹⁰ Nem csekély bámulatunkra az egykori kezdő turkológusnak ezen kumük szójegyzéké-

¹⁰ Ezeket a szójegyzék bevezetéséből sikerült megállapítanom. Arra azonban ebből a bevezetésből — sajnos — nem kaptam feleletet, hogy két hétig vikendezett-e a kumükök között az ifjú Németh Gyula vagy talán három hétig is kibirta-e közöttük...

ben szerencsésen ott találjuk a mestere által alkotott, ominózus *kaz-* igét is — ugyanazon jelentéssel. Lehet, hogy a kezdő turkológus ezt az igét valami „kóborló“ jelentésű *kazak* szóból következtette ki, lehet, hogy a nyílt *ä*-t ott annyira nyíltan ejtették, mint Dunántúl egyes vidékein, úgyhogy az alaposabb fonetikai képzettséget nélkülöző kezdő turkológus ezt a hangot *a*-val írta le...¹¹ Ki tudná azt most már megmondani, hogy micsoda balfogás alapján jegyezte le ezt a szóalakot Vámbéry hú tanítványa, Németh Gyula? Talán most már maga sem emlékszik erre... Egy azonban bizonyos: semmiféle török szövegben vagy szótárban ez a nagyreményű török ige Vámbéry és Németh szószedetein kívül nincs meg. Érezte persze Németh Gyula is, hogy a *kaz-* ige körül még sincsen minden rendben. Ezért lázasan elkezdett a török szótárakban bön-gészni igazoló adatok után. Hamarosan szerencsésen talált is ilyent a Codex Cumanicusban; felfedezését sietett is közzétenni, ilyenformán: „kun, CC. ed. Kuun 27“ (HonfKial. 37). Ez az adat mindenkit meggyőzhetett, aki t. i. a turkológiához nem ért. Történt azonban, hogy egy még az alapismereteknek is híjával levő turkológus megpillantotta ezt a döntő jelentőségű öngazoló adatot; ebből azután némi kellemetlenségek származtak a nagypipájú Gyula agára. T. i. még az alapismeretekkel sem bíró kezdő turkológusok is tudják, hogy a Codex Cumanicus Kuun-féle kiadása nem megbízható és ezért a Codex Cumanicus csakis a Radloff-féle kiadásból idézhető.¹² Ott azonban nem valami *kaz-* ige található, hanem a köztörök *kač-*nak megfelelő kun *kac-*.

Mindenesetre nagyon kedves az a bájos közvetlenség, amelylyel a mi kiváló Gyula agánk e kellemetlen balfogás tekintetében napirendre próbál térni. Ezt írja ugyanis: „Egyben igaza van Mészáros Gyulának: könyvében a 37. l. l. jegyzetében a Codex Cumanicusra való hivatkozás törlendő“.

Ennyire egyszerűen azonban mégsem lehet elintézni ezt az ügyet, mint ahogy a kis aga képzele, aki számtalan kijelentése szerint tudomány tekintetében toronymagasságban áll Mészáros Gyula felett. Neki t. i. erkölcsi és tudományos kötelessége nekünk feleletet adni a következő kérdésre: Tudta-e, hogy a Codex Cumanicus Kuun-féle kiadása nem megbízható, igen vagy nem? Persze az már tagadhatatlan, hogy ezzel a mi annyira hangoskodni szerető agánk egy csiklandós dilemmába keveredett bele. Ugyanis

¹¹ Mivel a kezdő turkológusnak fonetikai képzettsége nem volt, elutazás előtt Mészáros Gyula iskolázta egy ideig a fonetikából. Mészáros Gyula emlékezete szerint ő annak idején a túlságosan nyílt *ä* hang mibenlétét is megmagyarázta Németh Gyulának, aki azonban — úgy látszik — ezt már nem tudta hirtelenében kapiskálni...

¹² Sok esetben azonban még Bang fejtegetései is figyelembe veendőek.

vagy azt kell majd vállalnia, hogy nem ért a turkológiához vagy pedig azt, hogy csak meg akarta az ostoba közönséget egy kissé tréfálni (az ilyesmit egy akadémikus részéről igazán senkisév lehetné rossz néven!)... Mindenesetre izgatottan várjuk, hogy Gyula aga a dilemmának melyik végét fogja majd vállalni!

*

Németh Gyula helyesnek látta ebben az ügyben a szegedi tanyákat is emlegetni. Ehhez nekem is volna egy-két szavam... Meg kell ugyanis állapítanom, hogyha egy pesti vigéc a szegedi tanyákon vigéci minőségében valami hasonló dilemmába találna belekeveredni, mint fentebb Németh Gyula, akkor annak a vigécnek borzasztóan sebesen kellene majd kapkodnia a lábát, ha némi kellemetlenségeket ki akarna kerülni... De persze más a tudomány és más a vigéckedés! — Sőt azt a szegedi titkot is elárulhatom Németh Gyulának, hogy még 24 óráig sém maradhatna egy tanyai gazdakör tagja az, akire például rábizonyulna, hogy súlyosan megsértette a gazdaethikát... De persze más egy szegedi tanyai gazdakör primitíven egyszerű erkölcsi felfogása és más — mondjuk — az Akadémia magasztos tudománypolitikája! Ez utóbbi tételnek az igazságát bizonyára rögtön elismernék például még a karcagi szűrszabósoron is!...

Moór Elemér.

(Deutscher Auszug.) — Beutezüge eines Turkologen in der ungarischen Urgeschichte. — Nachdem auch schon Gyula Németh gezwungen war, mehrere von seinen türkischen Etymologien von ung. Stammesnamen als zweifelhafte Deutungen zu bezeichnen, versuchte er zuletzt für einige unter diesen die angesetzte türkische Herkunft doch zu retten, da ja diese Etymologien die Grundpfeiler seiner Theorie von dem türkischen Ursprung des ung. Volkes bilden. Verf. weist aber nach, dass die ganze Beweisführung Némeths in den meisten Fällen nur auf solchen Pseudohomonymien beruht, die mit der ung. Lautgeschichte nicht in Einklang zu bringen sind. — Des weiteren wird gegen die Beschriftung des türkischen Instituts der Budapester Universität als „Institut für türkische Philologie und ungarische Urgeschichte“ Protest erhoben, und zuletzt werden die besonders gegen Gyula Mészáros gerichteten Invektiven Némeths in ein entsprechendes Licht gerückt.